

ԿԱՐԵՆ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

Բարձրագույն դատական խորհրդի անդամ

ԱՂՍՈՒԿԸ ՈՐՊԵՍ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿՅԱՆՔԻ ՄԻՋԱՍՏՈՒԹՅՈՒՆ

Հոդվածը վերաբերում է աղմուկի ազդեցության իրավական գնահատմանը Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության Եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) 8-րդ հոդվածի և Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 25-րդ և 31-րդ հոդվածների շրջանակում: Հոդվածում ուսումնասիրվում է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) նախադեպային իրավունքը, մասնավորապես՝ Մորենո Գոմեսն ընդդեմ Իսպանիայի (Moreno Gómez v. Spain, գանգատ թիվ 4143/02, վճիռ՝ 16 նոյեմբերի 2004 թ.) և Ֆադեյևա Ռուսաստանի (Fadeyeva v. Russia, գանգատ թիվ 55723/00, վճիռ՝ 9 հունիսի 2005 թ.) գործերը:

Վերլուծության արդյունքում հիմնավորվում է, որ եվրոպական ժամանակակից իրավական մոտեցման համաձայն աղմուկն այլևս չի դիտարկվում միայն որպես կենցաղային կամ տեխնիկական խնդիր, այլ կարող է գնահատվել որպես անձնական կյանքի, բնակարանում անարգել բնակվելու և կյանքի որակի նկատմամբ միջամտություն:

Հոդվածում ցույց է տրվում, որ նման գնահատման համար որոշիչ նշանակություն ունեն աղմուկի ինտենսիվությունը և տևողությունը, բնակարանի բնական օգտագործման խաթարումը, առողջական կամ հոգեբանական ազդեցությունը, պետության արդյունավետ արձագանքի առկայությունը կամ բացակայությունը, ինչպես նաև ընթացակարգային երաշխիքների ապահովումը: Եզրակացվում է, որ աղմուկի սահմանափակումը պետության պոզիտիվ պարտավորությունների բաղադրիչ է և հանդես է գալիս որպես մարդու անձնական կյանքի, հոգևոր և ֆիզիկական առողջության, արժանապատվության և մարդու ինքնությունության պաշտպանության իրավական մեխանիզմ:

Հիմնարաներ - աղմուկ, անձնական կյանք, բնակարանի անձեռնմխելիություն, ընտանեկան կյանք, կյանքի որակ, Կոնվենցիայի 8-րդ հոդված, պոզիտիվ պարտավորություններ, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան, նախադեպային իրավունք, շրջակա միջավայր, առողջության պաշտպանություն, աղմուկի իրավական կարգավորում, մարդու իրավունքներ:

Մեթոդներ. Հետազոտությունը ներառել է սահմանադրական և ներպետական իրավական նորմերի, Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի և շրջակա միջավայրի քաղաքականությունն ու մարդու իրավունքների պաշտպանությունը կարգավորող փաստաթղթերի վերլուծություն: Օգտագործել են համեմատական-իրավական մեթոդ, համակարգային մոտեցում և նկարագրության ու մեկնաբանության վերլուծական մեթոդներ:

Ներածություն

Անձնական կյանքի և առողջության իրավունքի պաշտպանությունը ժամանակակից եվրոպական իրավակարգում ենթարկվել է էական էվոլյուցիայի: Եվրոպական դատարանը հետևողականորեն շեշտադրում է, որ Կոնվենցիան հանդիսանում է «կենդանի օրգանիզմ», և դրա դրույթները պետք է մեկնաբանվեն ժամանակակից սոցիալական, տեխնոլոգիական և միջավայրային պայմանների համատեքստում:

Այս դիմամիկ մեկնաբանության արդյունքում Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի կիրառման շրջանակը տարածվել է ոչ միայն պետության ուղղակի միջամտության, այլ նաև շրջակա միջավայրի ազդեցությունների վրա: Աղմուկը, որպես մարդու ֆիզիկական և հոգեբանական առողջության նկատմամբ

ազդեցություն ունեցող գործոն, աստիճանաբար ներառվել է կոնվենցիոն պաշտպանության շրջանակում՝ վերաժվելով մարդու հիմնարար իրավունքների պաշտպանության առարկայի:

Սույն հոդվածի նպատակն է համակարգել եվրոպական դատարանի մոտեցումները և պարզել՝ ինչ իրավական պայմաններում և չափանիշների համաձայն կարող է աղմուկը գնահատվել որպես մարդու անձնական կյանքի միջամտություն: Հետազոտությունը կառուցված է համակարգային վերլուծության վրա և ներառում է ինչպես դոկտրինալ, այնպես էլ նախադեպային իրավունքի մոտեցումներ, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության իրավակարգի վերլուծություն և միջազգային կազմակերպությունների գնահատականները:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 25-րդ և 31-րդ հոդվածների նշանակությունը շրջակա միջավայրի պահպանության համատեքստում

Շրջակա միջավայրի աղտոտվածության աճող մակարդակը ժամանակակից հասարակություններում դարձել է մարդու իրավունքների պաշտպանության կարևոր խնդիրներից մեկը: Բնապահպանական ռիսկերը, այդ թվում՝ օդի, ջրի և հողի աղտոտումը, ինչպես նաև աղմուկը և այլ ֆի-

գիկական ազդեցությունները, կարող են անմիջականորեն ազդել մարդու առողջության, կյանքի որակի և արժանապատիվ ապրելու պայմանների վրա: Այս համատեքստում առանձնահատուկ նշանակություն են ձեռք բերում Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության այն դրույթները, որոնք ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն ապահովում են մարդու պաշտպանությունը շրջակա միջավայրի վնասակար ազդեցություններից: Այդպիսի դրույթներից են հատկապես Սահմանադրության 25-րդ և 31-րդ հոդվածները, որոնք սահմանում են համապատասխանաբար մարդու ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքը և բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքը:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 25-րդ հոդվածը ամրագրում է յուրաքանչյուր մարդու ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքը: Այս իրավունքը ենթադրում է, որ պետությունը պարտավոր է ոչ միայն ձեռնպահ մնալ անձի նկատմամբ ապօրինի միջամտություններից, այլև իրականացնել ակտիվ գործողություններ՝ կանխելու այնպիսի իրավիճակները, որոնք կարող են վնասել մարդու առողջությանը կամ հոգեկան բարեկեցությանը:

Շրջակա միջավայրի աղտոտվածությունը կարող է դիտարկվել հենց այդպիսի վտանգների շարքում: Օդի աղտոտվածությունը, արդյունաբերական արտանետումները, տրանսպորտային աղմուկը կամ թունավոր նյութերի ազդեցությունը կարող են առաջացնել ինչպես ֆիզիկական, այնպես էլ հոգեբանական առողջական խնդիրներ: Հետևաբար Սահմանադրության 25-րդ հոդվածը շրջակա միջավայրի պաշտպանության համատեքստում պետք է մեկնաբանվի որպես պետության պարտավորություն՝ կանխելու և նվազեցնելու այնպիսի բնապահպանական վտանգները, որոնք կարող են վնասել մարդու առողջությանը:

Այս տեսանկյունից շրջակա միջավայրի պահպանությունը դառնում է ոչ միայն բնապահպանական քաղաքականության հարց, այլև մարդու հիմնարար իրավունքների պաշտպանության բաղադրիչ: Պետությունը պարտավոր է ստեղծել իրավական և ինստիտուցիոնալ մեխանիզմներ, որոնք կապահովեն շրջակա միջավայրի աղտոտման վերահսկումը, կանխարգելումը և դրա հետևանքների նվազեցումը: Նման մեխանիզմների բացակայությունը կարող է հանգեցնել Սահմանադրությամբ պաշտպանվող ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիության իրավունքի խախտման:

Սահմանադրության 31-րդ հոդվածը սահմանում է բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքը՝ ապահովելով յուրաքանչյուր անձի պաշտպանությունը բնակարանի նկատմամբ ապօրինի ներխուժումից կամ միջամտությունից: Թեև այս հոդվածը դասակարգում է վերաբերում է պետական

մարմինների կամ այլ անձանց կողմից բնակարան մուտք գործելու սահմանափակումներին, ժամանակակից իրավական մեկնաբանությունը այն կապում է նաև բնակարանի անարգել և խաղաղ օգտագործման իրավունքի հետ:

Շրջակա միջավայրի աղտոտվածության պայմաններում այս իրավունքը կարող է ձեռք բերել ավելի լայն բովանդակություն: Օրինակ՝ մշտական աղմուկը, օդի աղտոտվածությունը կամ արդյունաբերական արտանետումները կարող են ստեղծել այնպիսի իրավիճակ, երբ անձը չի կարող լիարժեք օգտագործել իր բնակարանը որպես հանգստի և անձնական կյանքի իրականացման տարածք: Նման պայմաններում բնակարանի անձեռնմխելիությունը կարող է դիտարկվել ոչ միայն ֆիզիկական ներխուժումից պաշտպանություն, այլ նաև բնակարանի բնական և անվտանգ օգտագործման երաշխիք:

Այս մոտեցումը համահունչ է նաև միջազգային իրավական զարգացումներին, մասնավորապես եվրոպական իրավական պրակտիկային, որտեղ շրջակա միջավայրի վնասակար ազդեցությունները դիտարկվում են որպես մասնավոր կյանքի և բնակարանի իրավունքի միջամտություն, եթե դրանք էականորեն խաթարում են անձի կյանքի բնական պայմանները: Եվրոպական մարդու իրավունքների դատարանը բազմիցս արձանագրել է, որ արդյունաբերական աղտոտումը, աղմուկը կամ այլ էկոլոգիական գործոններ կարող են ընկնել Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի պաշտպանության շրջանակում²:

Սահմանադրության 25-րդ և 31-րդ հոդվածները շրջակա միջավայրի պահպանության համատեքստում պետք է մեկնաբանվեն համակարգային և փոխկապակցված ձևով: Նման մոտեցումը բխում է ժամանակակից սահմանադրական իրավունքի այն սկզբունքից, ըստ որի մարդու հիմնարար իրավունքները գործում են փոխկապակցված համակարգում և չեն կարող մեկնաբանվել մեկուսացված կերպով: Այս հոդվածների համատեղ կիրառումը հնարավորություն է տալիս ձևավորել իրավական այնպիսի մոտեցում, որի համաձայն շրջակա միջավայրի աղտոտվածությունը կարող է դիտարկվել որպես մարդու առողջության և բնակարանի անվտանգ օգտագործման իրավունքի սահմանափակում:

Այսպիսի մեկնաբանությունը հատկապես կարևոր է այն դեպքերում, երբ բնապահպանական վնասները անմիջապես չեն առաջացնում ակնհայտ առողջական վնաս, սակայն երկարաժամկետ ազդեցության արդյունքում կարող են էականորեն վատթարացնել կյանքի պայմանները: Միջազգային իրավական և գիտական գրականության մեջ ընդգծվում է, որ նույնիսկ ցածր ինտենսիվության, բայց շարունակական ազդեցությունները կարող են

ունենալ լուրջ ազդեցություն մարդու կյանքի որակի վրա^{4,5} :

Այս պայմաններում պետությունը պետք է իրականացնի կանխարգելիչ և համակարգային քաղաքականություն՝ ուղղված շրջակա միջավայրի աղտոտման նվազեցմանը և բնակչության առողջության պաշտպանությանը: Այս մոտեցումը համահունչ է նաև միջազգային բնապահպանական իրավունքի հիմնարար սկզբունքներին, մասնավորապես նախագոյություն սկզբունքին, որը ամրագրված է Ռիոյի հռչակագրում⁶: Այդ քաղաքականությունը ներառում է ինչպես իրավական կարգավորումների մշակումը, այնպես էլ մոնիթորինգի, վերահսկողության և պատասխանատվության արդյունավետ մեխանիզմների ստեղծումը:

Սահմանադրական իրավունքների ժամանակակից մեկնաբանությունը ենթադրում է, որ պետության պարտավորությունները չեն սահմանափակվում միայն իրավունքների խախտումից ձեռնպահ մնալով: Եվրոպական մարդու իրավունքների դատարանի պրակտիկան և իրավաբանական դոկտրինը հաստատում են, որ պետությունը պարտավոր է նաև իրականացնել ակտիվ միջոցառումներ՝ ապահովելու այդ իրավունքների արդյունավետ իրականացումը^{7,8} :

Շրջակա միջավայրի աղտոտվածության պայմաններում նման պոզիտիվ պարտավորությունները կարող են ներառել՝

- շրջակա միջավայրի աղտոտման կանխարգելման և վերահսկման արդյունավետ համակարգի ստեղծումը,
- աղտոտման մակարդակների շարունակական մոնիթորինգի իրականացումը,
- բնակչության առողջության պաշտպանությունն ուղղված կանխարգելիչ միջոցառումների իրականացումը,
- շրջակա միջավայրի աղտոտման հետևանքով պատճառված վնասի փոխհատուցման իրավական մեխանիզմների ապահովումը:

Այսպիսով, պետության պարտավորությունները չեն սահմանափակվում միայն իրավական նորմերի սահմանմամբ, այլ ներառում են նաև դրանց արդյունավետ և հետևողական իրականացումը, ինչը բխում է մարդու իրավունքների իրական և արդյունավետ պաշտպանության սկզբունքից⁹ :

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 25-րդ և 31-րդ հոդվածները թեև այդ ուղղակիորեն չեն վերաբերում շրջակա միջավայրի իրավունքին, դրանց համակարգային մեկնաբանությունը հնարավորություն է տալիս շրջակա միջավայրի աղտոտվածությունը դիտարկել որպես մարդու առողջության և բնակարանի անվտանգ օգտագործման իրավունքի հնարավոր խախտման աղբյուր:

Այս համատեքստում շրջակա միջավայրի

արդյունավետ պաշտպանությունը դառնում է ոչ միայն բնապահպանական քաղաքականության խնդիր, այլ նաև մարդու հիմնարար իրավունքների ապահովման կարևոր բաղադրիչ: Հետևաբար պետությունը պարտավոր է իրականացնել համապարփակ և հետևողական քաղաքականություն՝ ուղղված շրջակա միջավայրի աղտոտման կանխարգելմանը, վերահսկմանը և դրա բացասական հետևանքների նվազեցմանը՝ ապահովելով Սահմանադրությամբ երաշխավորված իրավունքների իրական և արդյունավետ պաշտպանությունը:

Աղմուկից պաշտպանության նորմատիվային կարգավորումները Հայաստանի Հանրապետությունում

Հայաստանի Հանրապետությունում աղմուկից պաշտպանության իրավական և նորմատիվային կարգավորումը իրականացվում է մի շարք ենթաօրենսդրական ակտերի միջոցով, որոնց հիմնական նպատակն է ապահովել բնակչության առողջության պաշտպանությունը, բնակավայրերում բարենպաստ ձայնագիտական միջավայրի ձևավորումը և շենքերի նախագծման ու շահագործման ընթացքում աղմուկի ազդեցության նվազեցումը:

Ներկայումս աղմուկից պաշտպանության հիմնական նորմատիվային հիմքը կազմում են երկու առանցքային փաստաթղթեր՝ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքաշինության նախարարի 2014 թվականի մարտի 17-ի N 79-Ն հրաման «ՀՀՇՆ 22-04-2014 «Պաշտպանություն աղմուկից» շինարարական նորմերը հաստատելու մասին» (այսուհետ՝ «Պաշտպանություն աղմուկից») շինարարական նորմեր)¹⁰ և Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարության 2002 թվականի մարտի 6-ի N 138 հրաման «N 2-III- սահմիտարական նորմերը հաստատելու մասին» (այսուհետ՝ Սահմիտարական նորմեր)¹¹ :

Այս փաստաթղթերը փոխլրացնող բնույթ ունեն և կարգավորում են ինչպես աղմուկի տեխնիկական և շինարարական սահմանափակումները, այնպես էլ բնակչության առողջության պահպանման նպատակով թույլատրելի աղմուկի մակարդակները:

«Պաշտպանություն աղմուկից» շինարարական նորմերը սահմանում են պարտադիր պահանջներ, որոնք կիրառվում են տարբեր նշանակության շենքերի և շինությունների նախագծման, շինարարության և շահագործման, ինչպես նաև բնակավայրերի հատակագծման և կառուցապատման գործընթացներում:

Նորմերի հիմնական նպատակը ձայնագիտական միջավայրի այնպիսի պայմանների ապահովումն է, որոնք թույլ կտան նվազեցնել աղմուկի բացասական ազդեցությունը մարդու առողջության և կյանքի որակի վրա: Նշված նորմերը կարգավորում

են մի շարք կարևոր հարցեր, մասնավորապես՝ արտադրական, բնակելի և հասարակական շենքերում ձայնամեկուսական միջավայրի նորմատիվ պարամետրերի ապահովումը, բնակելի կառուցապատման տարածքներում աղմուկի թույլատրելի մակարդակների պահպանումը, աղմուկից պաշտպանության շինարարաձայնագիտական միջոցառումների նախագծումը և կիրառումը:

Աղմուկից պաշտպանություն շինարարական նորմերը նախատեսում են աղմուկից պաշտպանության մի շարք տեխնիկական և քաղաքաշինական միջոցառումներ՝ կախված աղմուկի աղբյուրից և տարածքի գործառնական նշանակությունից:

Բնակելի և հասարակական շենքերում աղմուկից պաշտպանությունը իրականացվում է շենքի պատող կոնստրուկցիաների համապատասխան ձայնամեկուսացման ապահովման միջոցով: Աղմուկից պաշտպանության կարևոր միջոցներից են նաև քաղաքաշինական լուծումները: Նորմերը նախատեսում են սանիտարապաշտպանիչ գոտիների ստեղծում, աղմկապաշտպանիչ շենքերի և էկրանների կիրառություն, ինչպես նաև կանաչապատման գոտիների ձևավորում, որոնք նպաստում են աղմուկի տարածման նվազեցմանը:

Աղմուկի թույլատրելի մակարդակները սահմանվում են Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարության կողմից հաստատված սանիտարական նորմերով, որոնք ուղղված են բնակչության առողջության պահպանմանը: Նորմերը տարբերակում են թույլատրելի աղմուկի մակարդակները՝ կախված գործունեության բնույթից և տարածքի գործառնական նշանակությունից:

Աղմուկի թույլատրելի մակարդակները սահմանվում են՝ հաշվի առնելով տարածքի գործառույթը և գործունեության բնույթը: Աշխատատեղերում դրանք տատանվում են՝ ստեղծագործական գործունեության համար մինչև 50 դԲԱ, բարձր կենտրոնացում պահանջող աշխատանքների դեպքում՝ 60–65 դԲԱ, իսկ արտադրական ոլորտում՝ մինչև 80 դԲԱ: Բնակելի և հասարակական տարածքներում սահմանվում են ավելի խիստ չափանիշներ. բնակարաններում՝ 40 դԲԱ ցերեկային և 30 դԲԱ գիշերային ժամերին, հիվանդանոցներում՝ համապատասխանաբար 35 և 25 դԲԱ, իսկ ուսումնական հաստատություններում՝ 40 դԲԱ: Միաժամանակ շինարարական նորմերը նախատեսում են շենքերի ձայնամեկուսացման պահանջներ՝ սահմանելով պատող կոնստրուկցիաների ձայնամեկուսացման ինդեքսներ, որոնք ապահովում են աղմուկի փոխանցման սահմանափակում (միջբնակարանային պատերի և միջհարկային ծածկերի համար՝ շուրջ 50–54 դԲ):

Աղմուկից պաշտպանության կարևոր քաղաքիչ է նաև քաղաքաշինական քաղաքականություն:

Աղմուկից պաշտպանություն շինարարական նորմերը հատուկ ուշադրություն են դարձնում բնակավայրերի տարածքային կազմակերպմանը և տարածքների գործառնական գոտիավորմանը: Այս շրջանակում նախատեսվում է արդյունաբերական գոտիների տարանջատում բնակելի տարածքներից, մայրուղային ճանապարհների տեղակայման օպտիմալացում, աղմկապաշտպանիչ շենքերի կառուցում փողոցների առաջին շարքում և ճանապարհամերձ աղմկապաշտպանիչ էկրանների տեղադրում:

Նման միջոցառումները նպատակ ունեն կանխել աղմուկի անմիջական ազդեցությունը բնակելի կառուցապատման վրա և ապահովել ավելի բարենպաստ բնակելի միջավայր:

Միջազգային գնահատականները Հայաստանի Հանրապետության վերաբերյալ

Վերջին տասնամյակում միջազգային կազմակերպությունների և գիտական համայնքի հրապարակումները աղմուկը դիտարկում են որպես շրջակա միջավայրի աղտոտման եղանակ, որը էական ազդեցություն ունի մարդու առողջության, կյանքի որակի և մարդու իրավունքների իրականացման վրա: Ժամանակակից տեսական գրականությունը ցույց է տալիս, որ աղմուկը կարող է առաջացնել ոչ միայն լսողական վնասներ, այլև մի շարք ոչ լսողական հետևանքներ՝ քնի խանգարումներ, հոգեբանական լարվածություն, սթրես, աշխատունակության նվազում և սրտանոթային հիվանդությունների ռիսկի աճ^{12,13,14,15}:

Այս մոտեցումը արտացոլված է նաև Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության (World Health Organization - WHO) կողմից հրապարակված «Եվրոպական տարածաշրջանի համար աղմուկի վերաբերյալ ուղեցույցներում» (Environmental Noise Guidelines for the European Region)¹⁶, որտեղ նշվում է, որ տրանսպորտային աղմուկը Եվրոպայում առողջության համար ամենակարևոր շրջակա միջավայրային ռիսկային գործոններից մեկն է:

Միջազգային այս ընդհանուր գնահատականների համատեքստում Հայաստանի վերաբերյալ վերջին տարիների զեկույցներում առանձնացվում են մի քանի հիմնական խնդիրներ:

Նախ՝ միջազգային կազմակերպությունները նշում են, որ աղմուկը հատկապես քաղաքային միջավայրում հանդիսանում է աճող բնապահպանական խնդիր: Միավորված ազգերի կազմակերպության Եվրոպական տնտեսական հանձնաժողովի (United Nations Economic Commission for Europe - UNECE) հարթակում ներկայացված Հայաստանի կամավոր ազգային պարտավորությունների փաստաթղթում նշվում է, որ խոշոր քաղաքներում օդի և աղմուկի աղտոտումը շարունակում է մնալ էական

բնապահպանական խնդիր, իսկ դրանց մակարդակները հաճախ գերազանցում են թույլատրելի սահմանները: Նույն փաստաթուղթը մատնանշում է, որ աղմուկի հիմնական աղբյուրը քաղաքներում ճանապարհային երթևեկությունն է, ինչը համահունչ է միջազգային գիտական գրականության եզրահանգումներին :

Երկրորդ՝ կարևոր դիտարկումը վերաբերում է աղմուկի վերաբերյալ տվյալների հավաքագրման և մոնիթորինգի համակարգի սահմանափակումներին: Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպության կողմից Հայաստանի հանրային առողջապահական համակարգի կարողությունների գնահատման տեխնիկական զեկույցում նշվում է, որ երկրում գոյություն ունեն աղմուկի սահմանային չափորոշիչներ, սակայն շրջակա միջավայրի մոնիթորինգի համակարգը լիարժեք զարգացած չէ, իսկ աղմուկի վերաբերյալ տվյալների ամբողջականությունը սահմանափակ է :

Նույն կազմակերպության Եվրոպական տարածաշրջանի տվյալների հարթակում Հայաստանի վերաբերյալ աղմուկի ազդեցության որոշ ցուցանիշների մասով արձանագրվում է տվյալների բացակայություն, մասնավորապես քաղաքային բնակչության գիշերային աղմուկի ազդեցության մակարդակների վերաբերյալ: Տվյալների նման պակասը դժվարացնում է աղմուկի տարածքային գնահատումը, առողջական ազդեցությունների վերլուծությունը և համապատասխան քաղաքականությունների մշակումը :

Երրորդ՝ դիտարկումը վերաբերում է տեղական մակարդակում աղմուկի դիտարկման մեխանիզմներին: Միավորված ազգերի կազմակերպության Եվրոպական տնտեսական հանձնաժողովի « Ելացի և կայուն քաղաքներ» նախաձեռնության շրջանակում պատրաստված Գորիս քաղաքի քաղաքային պրոֆիլում նշվում է, որ քաղաքում աղմուկի մշտական մոնիթորինգ չի իրականացվում: Այնուամենայնիվ, ընտրանքային չափումների արդյունքները ցույց են տալիս, որ քաղաքային բնակչության մոտավորապես 40 տոկոսը ենթարկվում է աղմուկի՝ 55 դեցիբելից (decibel – dB) բարձր մակարդակով, ինչը կարող է բացասաբար ազդել կյանքի որակի վրա: Նույն փաստաթուղթը շեշտում է նաև, որ աղմուկի հիմնական աղբյուրներից մեկը քաղաքով անցնող միջպետական ճանապարհներն են:

Միջազգային զեկույցների այս գնահատականները ցույց են տալիս, որ Հայաստանի Հանրապետության դեպքում հիմնական խնդիրը ոչ միայն աղմուկի առկայությունն է, այլ նաև դրա համակարգային գնահատման և վերահսկման մեխանիզմների սահմանափակ զարգացումը: Այս հանգամանքը կարևոր նշանակություն ունի նաև մարդու իրավունքների պաշտպանության տեսանկյունից, քանի որ տվյալների պակասը կարող է խոչըն-

դոտել պետության կողմից արդյունավետ պոզիտիվ պարտավորությունների իրականացումը ²⁰ :

Անձնական կյանքի հասկացությունը ըստ Եվրոպական դատարանի

Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը ձևավորել է «անձնական կյանքի» հասկացության լայն և դինամիկ մեկնաբանություն: Ի տարբերություն դասական մոտեցումների, որոնք անձնական կյանքը սահմանափակում էին գաղտնիության և ինտիմ ոլորտի շրջանակներով, ժամանակակից իրավաբանությունը այն դիտարկում է որպես բազմաչափ իրավական կատեգորիա ²¹ :

Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի վերլուծությունից բխում է, որ անձնական կյանքը ներառում է ֆիզիկական և հոգեբանական ամբողջականությունը, բնակարանի անարգել և արդյունավետ օգտագործումը, ընտանեկան կյանքի անխոչընդոտ իրականացումը, ինչպես նաև կյանքի արժանապատիվ և անվտանգ պայմանների ապահովումը: Այս մոտեցումը հատկապես զարգացվել է այն գործերով, որտեղ շրջակա միջավայրի ազդեցությունները դիտարկվել են որպես մարդու իրավունքների խախտման աղբյուր ²² :

Գիտական հետազոտությունները հաստատում են, որ բարձր ձայնը, հատկապես շարունակական և ինտենսիվ բնույթի դեպքում, ուղղակիորեն ազդում է մարդու ֆիզիկական և հոգեկան վիճակի վրա: Աղմուկի ազդեցությունը մարդու առողջության վրա կարող է առաջացնել մի շարք բացասական հետևանքներ, որոնցից գիտականորեն ապացուցված են քնի խանգարումները, սթրեսային վիճակները, արյան ճնշման բարձրացումը և նյարդային համակարգի լարվածությունը ²³ :

Եվրոպական դատարանի մոտեցման համաձայն, Կոնվենցիայի (European Convention on Human Rights) 8-րդ հոդվածի կիրառման համար պարտադիր չէ ապացուցել ծանր կամ անշրջելի առողջական վնաս. բավարար է, որ միջամտությունը լրջորեն ազդի անձի բարեկեցության և հոգեբանական կայունության վրա: Այս մոտեցումը աղմուկի արգելքը վերաժում է ոչ միայն ֆիզիկական առողջության, այլ նաև հոգեբանական հավասարակշռության պաշտպանության գործիքի ²⁴ :

Եվրոպական դատարանի մեկնաբանության համաձայն՝ «բնակարան» հասկացությունը պաշտպանվում է ոչ միայն որպես ֆիզիկական տարածք, այլ որպես անձնական ինքնավարության կենտրոն: Եթե աղմուկը այնքան ուժեղ է, որ խանգարում է անձին հանգիստ ապրել իր բնակարանում՝ քնել, հանգստանալ կամ վարել ընտանեկան կյանք, ապա այն կարող է դիտարկվել որպես միջամտություն ²⁵ :

Այս մոտեցումը հիմնավորում է կարևոր իրավական սկզբունք՝ բարձր ձայնի արգելքը բխում է ոչ

թե միայն սանիտարական կամ քաղաքաշինական կարգավորումներից, այլ հենց անձնական կյանքի պաշտպանության պարտավորությունից, որի շրջանակում պետությունը պարտավոր է ապահովել բնակարանի անվտանգ և հանգիստ միջավայր²⁶ :

Աղմուկը կարող է խաթարել մարդու ընտանեկան հարաբերությունների բնական ընթացքը՝ սահմանափակելով հաղորդակցությունը, հանգիստ ժամանակ անցկացնելու հնարավորությունը կամ երեխաների բնականոն զարգացման պայմանները: Այս համատեքստում բարձր ձայնի արգելքը ծառայում է ընտանեկան կյանքի կայունության ապահովմանը²⁷ :

Դատարանի իրավական դատողության համաձայն՝ ընտանեկան կյանքը ներառում է ոչ միայն հարաբերությունների իրավական ճանաչումը, այլ նաև դրանց իրականացման համար անհրաժեշտ պայմանների ապահովումը: Հետևաբար, եթե աղմուկը ստեղծում է մշտական լարվածություն կամ անհանգստություն, այն կարող է դիտարկվել որպես ընտանեկան կյանքի միջամտություն²⁸ :

Անձնական կյանքի հասկացության ընդլայնումը հանգեցրել է նրան, որ շրջակա միջավայրի գործոնները այլևս չեն դիտարկվում միայն որպես տեխնիկական կամ վարչական կարգավորման հարցեր: Աղմուկը դադարել է լինել պարզապես քաղաքաշինական կամ լիցենզավորման խնդիր՝ վերածվելով մարդու հիմնարար իրավունքների պաշտպանության ոլորտի²⁹ :

Այս փոփոխությունը իրավական մտածողության մեջ ունի սկզբունքային նշանակություն. բարձր ձայնի սահմանափակումը դառնում է ոչ միայն վարչական քաղաքականության հարց, այլ պետության կոնվենցիոն պարտավորություն: Եթե պետությունը չի ապահովում արդյունավետ աղմուկային կարգավորում, ապա խնդիրը վերածվում է մարդու իրավունքների խախտման հարցի:

«Աղմուկը որպես նյութական միջամտություն» խնդիրը մանրամասն վերլուծվել է Եվրոպական դատարանի Մորենո Գոմես ընդդեմ Իսպանիայի գործում (Moreno Gómez v. Spain, 2004), որտեղ դատարանը առաջին անգամ հստակ սահմանեց այն իրավական չափանիշները, որոնց առկայության դեպքում աղմուկը կարող է վերածվել անձնական կյանքի և բնակարանի հարգման իրավունքի խախտման: Դիմումատու բողոքում էր, որ իր բնակարանի մոտակայքում գործող զիշերային սրճարանների և ակումբների աղմուկը խաթարում էր իր կյանքի բնական պայմանները և կյանքի որակը: Դատարանը հաստատեց, որ աղմուկը կարող է դիտվել որպես Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի շրջանակում միջամտություն, եթե այն հասնում է բավարար լրջության աստիճանի: Սակայն այդ լրջությանն զնահատումը չի սահմանափակվում միայն դեցիբելային ցուցանիշներով. այն ունի համալիր

բնույթ և ներառում է մի շարք փոխկապակցված հանգամանքներ³⁰ :

Աղմուկի ինտենսիվությունը հանդիսանում է միջամտության գնահատման կարևոր նախապայման: Սակայն Եվրոպական դատարանի մոտեցումը չի հիմնվում միայն քանակական կամ դեցիբելային ցուցանիշների վրա: Իրավական գնահատումը իրականացվում է համատեքստային վերլուծության միջոցով՝ հաշվի առնելով մի շարք գործոններ³¹ :

Դրանց շարքին են պատկանում աղմուկի մակարդակի գերազանցումը օրենքով սահմանված թույլատրելի շեմերից, աղմուկի բնույթի համադրումը տվյալ տարածքի սոցիալական և գործառնական հատկանիշների հետ (բնակելի, արդյունաբերական կամ առևտրային տարածք), ինչպես նաև աղմուկի ազդեցության օբյեկտիվորեն հաստատելի մակարդակը: Այս գործոնների համակցված գնահատումը թույլ է տալիս պարզել՝ արդյոք տվյալ աղմուկային ազդեցությունը հասնում է այնպիսի աստիճանի, որը կարող է դիտարկվել որպես անձնական կյանքի և բնակարանի հարգման իրավունքի նկատմամբ միջամտություն³² :

Այսպիսով, աղմուկի արգելքը իրավական տեսանկյունից ուղղված է ոչ միայն սանիտարական նորմերի պահպանմանը, այլ անձի կենսատարածքի պաշտպանությանը՝ որպես Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունք³³ : Դատարանը կարևորում է նաև աղմուկի տեսական բնույթը. կարճաժամկետ կամ պատահական աղմուկը սովորաբար չի դիտարկվում որպես խախտում, մինչդեռ շարունակական և ինտենսիվ ազդեցությունը կարող է վերածվել մարդու անձնական ինքնավարության խաթարման:

Տեսական աղմուկը վերացնում է բնակարանի պաշտպանական գործառույթը՝ այն դադարեցնում է լինել ապահով և հանգիստ տարածք: Այդ իրավիճակում բարձր ձայնի սահմանափակումը դառնում է ոչ թե վարչական քաղաքականության հարց, այլ մարդու հիմնարար իրավունքների պաշտպանության գործիք: Մարդկանց քնի խանգարումը դատարանի իրավաբանության մեջ ունի առանձնահատուկ նշանակություն, քանի որ քունը հանդիսանում է ֆիզիկական և հոգեբանական առողջության պահպանման հիմնական պայման: Եթե աղմուկը խաթարում է զիշերային հանգիստը, ապա այն ուղղակիորեն միջամտում է մարդու ֆիզիկական և հոգեբանական ամբողջականությանը³⁴ :

Այս առումով աղմուկի արգելքը դիտարկվում է որպես անձի առողջության կանխարգելիչ պաշտպանության միջոց, իսկ պետության պարտավորությունն ունի ակտիվ (պոզիտիվ) բնույթ՝ ուղղված մնան խախտումների կանխմանը: Մասնավորապես, Մորենո Գոմես ընդդեմ Իսպանիայի (Moreno Gómez v. Spain) գործում դատարանը ընդգծել է, որ

խախտումը կարող է պայմանավորված լինել ոչ թե պետության անմիջական գործողությամբ, այլ նրա անգործությամբ՝ երրորդ անձանց գործունեության նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողություն չապահովելու հետևանքով :

Այս մտտեցումը ձևակերպում է կարևոր իրավական սկզբունք, համաձայն որի աղմուկից պաշտպանության ապահովումը հանդիսանում է պետության պոզիտիվ պարտավորությունների բաղադրիչ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի շրջանակում: Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ պետությունը պարտավոր է ոչ միայն ձեռնպահ մնալ անձնական կյանքի և բնակարանի նկատմամբ անմիջական միջամտություններից, այլև ստեղծել այնպիսի իրավական և վարչական համակարգ, որը կպաշտպանի անձանց նման միջամտություններից, այդ թվում? աղմուկի վնասակար ազդեցությունից:

Եզրակացություն և առաջարկություններ

Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ աղմուկը կարող է դիտարկվել որպես Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով պաշտպանվող անձնական կյանքի և բնակարանի հարգման իրավունքի նկատմամբ միջամտություն, եթե այն էականորեն խաթարում է կյանքի բնական պայմանները կամ բնակարանի բնական օգտագործումը: Դատարանի իրավաբանությունը հաստատում է, որ նման միջամտության հաստատման համար պարտադիր չէ ապացուցել ծանր առողջական վնաս. բավարար է, որ աղմուկի ազդեցությունը հանգեցնի կյանքի որակի զգալի վատթարացման:

Այս մտտեցումը ձևավորվել է մի շարք գործերի հիման վրա, մասնավորապես՝ *Moreno Gómez v. Spain* (զանգատ թիվ 4143/02, վճիռ՝ 16 նոյեմբերի 2004 թ.) և *Fadeyeva v. Russia* (զանգատ թիվ 55723/00 [13], վճիռ՝ 9 հունիսի 2005 թ.), որոնցում դատարանը հաստատեց, որ շրջակա միջավայրի վնասակար ազդեցությունները, այդ թվում՝ աղմուկը, կարող են խաթարել անձնական կյանքի իրականացումը: Միաժամանակ *Greenpeace Nordic and Others v. Norway* (զանգատ թիվ 34068/21 [14], որոշում՝ 20 հունիսի 2023 թ.) գործում դատարանը ընդգծեց, որ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը ներառում է նաև ընթացակարգային բաղադրիչ՝ պահանջելով պետությունից կանխարգելիչ միջոցների և ազդեցության գնահատման արդյունավետ մեխանիզմների ապահովում:

Նախադեպային իրավունքի համադրական վերլուծությունը թույլ է տալիս առանձնացնել աղմուկի իրավական գնահատման հիմնական չափանիշները: Դրանց թվում են աղմուկի ինտենսիվությունն ու տևողությունը, բնակարանի բնական օգտագործման խաթարումը, առողջական կամ հոգե-

բանական ազդեցությունը, ինչպես նաև պետության կողմից արդյունավետ կարգավորման և վերահսկողության ապահովումը: Բացի այդ, դատարանը կարևորում է նաև ընթացակարգային երաշխիքների առկայությունը՝ գիտականորեն հիմնավորված ազդեցության գնահատումը, հանրային մասնակցության ապահովումը և որոշումների ընդունման գործընթացի թափանցիկությունը:

Այսպիսով, ժամանակակից իրավական մտտեցման մեջ աղմուկի սահմանափակումը դիտարկվում է որպես պետության դրական պարտավորությունների համալիր համակարգ: Այդ համակարգը ներառում է նորմատիվ կարգավորում, վերահսկողական մեխանիզմներ և կանխարգելիչ ընթացակարգային երաշխիքներ: Եթե այս տարրերից որևէ մեկը բացակայում է կամ չի գործում արդյունավետ կերպով, ապա աղմուկի շարունակական ազդեցությունը կարող է դիտարկվել որպես անձնական կյանքի նկատմամբ միջամտություն և հանգեցնել Եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի խախտման:

Առաջարկություններ

Հոդվածում իրականացված իրավական և տեսական վերլուծության հիման վրա հնարավոր է ձևակերպել մի շարք գիտական և գործնական առաջարկություններ, որոնք ուղղված են աղմուկի ազդեցության արդյունավետ կարգավորմանը և մարդու իրավունքների պաշտպանության ամրապնդմանը:

1. **Օրենսդրական և ինստիտուցիոնալ բարեփոխումներ:** Առաջին հերթին անհրաժեշտ է կատարել աղմուկի կարգավորման օրենսդրական հստակեցում: Օրենսդրությամբ նպատակահարմար է սահմանել աղմուկի ազդեցության գնահատման հստակ չափանիշներ՝ դրանք կապելով մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային չափորոշիչների հետ: Սա հնարավորություն կտա աղմուկի խնդիրը դիտարկել ոչ միայն որպես տեխնիկական կամ սանիտարական հարց, այլ նաև որպես անձնական կյանքի պաշտպանության իրավական խնդիր:

Միաժամանակ անհրաժեշտ է զարգացնել կանխարգելիչ կարգավորման մեխանիզմները: Քաղաքաշինական նախագծերի, արդյունաբերական գործունեության և գիշերային ժամերին իրականացվող տնտեսական գործունեության դեպքում պետք է պարտադիր իրականացվի շրջակա միջավայրի ազդեցության գնահատում՝ ներառելով նաև աղմուկի հնարավոր ազդեցության վերլուծությունը:

Կարևոր է նաև հանրային մասնակցության և թափանցիկության մեխանիզմների ամրապնդումը: Աղմուկ առաջացնող ծրագրերի կամ վարչական որոշումների ընդունումից առաջ պետք է իրականացվեն հանրային քննարկումներ, իսկ որոշումներ-

րի հիմքում պետք է դրվեն գիտական տվյալները և փորձագիտական գնահատումները:

2. Գատական պաշտպանության արդյունավետության բարձրացում

Գատարան դիմելու իրավական շահագրգռվածության պահանջների հստակեցման առաջարկ:

Աղմուկի ազդեցության դեպքերում նպատակահարմար է վերանայել դատարան դիմելու իրավական շահագրգռվածության չափանիշները՝ ապահովելու համար դատական պաշտպանության առավել արդյունավետ և կանխարգելիչ մեխանիզմներ: Գործող պրակտիկայում հաճախ պահանջվում է ներկայացնել առողջական վնասի կամ կյանքի պայմանների խաթարման արդեն իսկ ձևավորված և փաստաթղթավորված արդյունքները, ինչը կարող է սահմանափակել անձանց հնարավորությունը ժամանակին դիմելու դատարան և կանխելու միջավայրային վնասակար ազդեցությունների խորացումը:

Այս կապակցությամբ նպատակահարմար է օրենսդրորեն կամ դատական մեկնաբանության միջոցով ամրագրել, որ աղմուկի հետ կապված վեճերում դատարան դիմելու իրավական շահագրգռվածությունը կարող է հիմնավորվել ոչ միայն արդեն առաջացած առողջական վնասի ապացույցներով, այլ նաև այնպիսի փաստական հանգամանքներով, որոնք վկայում են տվյալ պահին բարձր ծայնի կամ աղմուկի իրական և անմիջական ազդեցության մասին անձի առողջության, հանգստի կամ բնակարանի բնական օգտագործման վրա:

Նման մոտեցումը թույլ կտա ապահովել կանխարգելիչ դատական պաշտպանություն և կնպաստի այն բանին, որ անձինք կարողանան պաշտպանել իրենց իրավունքները դեռ այն փուլում, երբ միջամտությունը ստեղծում է իրական և հիմնավորված վտանգ, սակայն դեռ չի հանգեցրել ծանր կամ անշրջելի հետևանքների: Միաժամանակ դատարանները պետք է առաջնորդվեն մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային չափանիշներով, մասնավորապես Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի մեկնաբանությամբ, համաձայն որի անձնական կյանքի և բնակարանի հարգման իրավունքը ներառում է նաև այնպիսի միջավայրում ապրելու հնարավորությունը, որը զերծ է կյանքի բնական պայմանները էականորեն խաթարող աղմուկային ազդեցություններից:

Այսպիսի կարգավորումը կհամապատասխանի Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի տրամաբանությանը, որը շրջակա միջավայրի ազդեցությունների գնահատման դեպքում կարևորում է ոչ միայն արդեն առաջացած վնասը, այլ նաև կյանքի որակի էական վատթարացման և նման վնասի առաջաց-

ման իրական վտանգի առկայությունը:

Ապացուցման բեռի բաշխման հստակեցում:

Նպատակահարմար է աղմուկին վերաբերող գործերով հստակեցնել ապացուցման բեռի բաշխման կանոնները՝ սահմանելով, որ եթե անձը ներկայացնում է աղմուկի իրական ազդեցությունը հաստատող նախնական փաստական տվյալներ, ապա աղմուկի թույլատրելի մակարդակների պահանջման ապացուցման պարտականությունը պետք է դրվի գործունեություն իրականացնող անձի կամ համապատասխան պետական մարմնի վրա:

Անկախ փորձագիտական գնահատման մեխանիզմ:

Աղմուկի վերաբերյալ դատական վեճերում նպատակահարմար է նախատեսել դատարանի կողմից անկախ փորձագիտական գնահատման նշանակման հնարավորություն՝ հատկապես այն դեպքերում, երբ կողմերի ներկայացրած տվյալները հակասական են: Սա կնպաստի աղմուկի մակարդակի և դրա ազդեցության օբյեկտիվ գնահատմանը:

¹ Տե՛ս, Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, 2015 թ., փոփոխություններով:

² Տե՛ս, Եվրոպական դատարանի կողմից կայացված գործեր՝ *Լոպես Օստրա ընդդեմ Իսպանիայի* (Lopez Ostra v. Spain, Application no. 16798/90, Judgment of 9 December 1994), *Ֆադեյևա ընդդեմ Ռուսաստանի* (Fadeyeva v. Russia, Application no. 55723/00, Judgment of 9 June 2005) և *Մորենո Գոմես ընդդեմ Իսպանիայի* (Moreno Gómez v. Spain, Application no. 4143/02, Judgment of 16 November 2004):

³ Տե՛ս, Հարությունյան Գ., Սահմանադրական իրավունքի հիմունքներ, Երևան, 2019:

⁴ Տե՛ս, Շելթոն Դ., Մարդու իրավունքները և շրջակա միջավայրը (Human Rights and the Environment), Cambridge University Press, 2002:

⁵ Տե՛ս, «Շրջակա միջավայրը և Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիան» (Environment and the European Convention on Human Rights, Factsheet, 2024)

⁶ Տե՛ս, Ռիոյի հռչակագիր շրջակա միջավայրի և զարգացման մասին (Rio Declaration on Environment and Development), 1992, սկզբունք 15 (Principle 15):

⁷ Տե՛ս, Մուրբեյ Ա., Պոզիտիվ պարտավորությունների զարգացումը Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի շրջանակում (The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights), Hart Publishing, 2004:

⁸ Հաթթոն և այլք ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (Hatton and Others v. the United Kingdom), դիմում թիվ 36022/97, Մեծ պալատի վճիռ՝ 8 հուլիսի 2003 թ., §96:

⁹ Տե՛ս, Եվրոպական դատարանի Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի վերաբերյալ ուղեցույց (Guide on Article 8 of the Convention), 2023:

¹⁰ Տե՛ս, Հայաստանի Հանրապետության քաղաքաշինության նախարարի 2014 թվականի մարտի 17-ի N 79-Ն հրաման «ՀՀՀՆ 22-04-2014 «Պաշտպանություն աղմուկից» շինարարական նորմերը հաստատելու մասին»:

¹¹ Տե՛ս, Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարության 2002 թվականի մարտի 6-ի N 138 հրաման «N 2-III- սանիտարական նորմերը հաստատելու մասին»

¹² Տե՛ս, Բասներ Մ., Բաբիշ Վ., Դեյվիս Ա., Բրինկ Մ., Զլարկ Է., Յանսեն Ս., Ստանսֆելդ Ս.

«Աղմուկի լսողական և ոչ լսողական ազդեցությունները առողջության վրա» (Auditory and Non-Auditory Effects of Noise on Health), *The Lancet*, հատոր (Vol.) 383, համար (No.) 9925, 2014, էջեր (pp.) 1325–1332:

¹³ Տե՛ս, Ստանսֆելդ Ս., Մեթսոն Մ. «Աղմուկային աղտոտում. առողջության վրա ոչ լսողական ազդեցությունները» (Noise Pollution: Non-Auditory Effects on Health), *British Medical Bulletin*, հատոր (Vol.) 68, 2003, էջեր (pp.) 243–257:

¹⁴ Տե՛ս, Բաբիշ Վ. «Աղմուկի ազդեցությունը սրտանոթային համակարգի վրա» (Cardiovascular Effects of Noise), *Noise and Health*, հատոր (Vol.) 13, համար (No.) 52, 2011, էջեր (pp.) 201–204:

¹⁵ Տե՛ս, Գոյնս Լ., Հազլեր Լ. «Աղմուկային աղտոտում՝ որպես ժամանակակից համաճարակ» (Noise Pollution: A Modern Plague), *Southern Medical Journal*, հատոր (Vol.) 100, համար (No.) 3, 2007, էջեր (pp.) 287–294:

¹⁶ Տե՛ս, Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպություն (World Health Organization), «Շրջակա միջավայրի աղմուկի ուղեցույցներ Եվրոպական տարածաշրջանի համար» (Environmental Noise Guidelines for the European Region), Կոպենհագեն, 2018:

¹⁷ Տե՛ս, Միավորված ազգերի կազմակերպության Եվրոպական տնտեսական հանճնաժողովի (UNECE), Հայաստանի շրջակա միջավայրի գործունեության գնահատում (Environmental Performance Review) (Environmental Performance Review of Armenia), համապատասխան հրատարակություն:

¹⁸ Տե՛ս, Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպություն (WHO), Հայաստանի առողջապահական համակարգի արդյունավետության գնահատում (Health System Performance Assessment: Armenia, տեխնիկական զեկույց), վերջին հասանելի հրատարակություն:

¹⁹ Տե՛ս, Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպություն (WHO), Եվրոպական տարածաշրջանի համար շրջակա միջավայրի աղմուկի ուղեցույցներ (Environmental Noise Guidelines for the European Region), 2018:

²⁰ Տե՛ս, Մուրբեյ Ա., Պոզիտիվ պարտավորությունների զարգացումը Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի շրջանակում (The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights), Hart Publishing, 2004:

²¹ Տե՛ս, Եվրոպական դատարանի, Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի վերաբերյալ ուղեցույց (Guide on Article 8 of the Convention), 2023:

²² Տե՛ս, Նիմից ընդդեմ Գերմանիայի (Niemietz v. Germany), դիմում թիվ 13710/88, վճիռ՝ 16 դեկտեմբերի 1992 թ., §29:

²³ Տե՛ս, Եվրոպական շրջակա միջավայրի գործակալության (EEA), Աղմուկը Եվրոպայում – 2020 թվականի զեկույց (Noise in Europe – 2020 Report), 2020:

²⁴ Տե՛ս, Եվրոպական դատարանի գործերը՝ *Լոպես Օստրա ընդդեմ Իսպանիայի* (López Ostra v. Spain), դիմում թիվ 16798/90, վճիռ՝ 9 դեկտեմբերի 1994 թ., §51, և *Ֆադեյևա ընդդեմ Ռուսաստանի* (Fadeyeva v. Russia), դիմում թիվ 55723/00, վճիռ՝ 9 հունիսի 2005 թ., §69:

²⁵ Տե՛ս, Եվրոպական դատարանի գործը՝ *Մորենո Գոմես ընդդեմ Իսպանիայի* (Moreno Gómez v. Spain), դիմում թիվ 4143/02, վճիռ՝ 16 նոյեմբերի 2004 թ., §§53–55:

- ²⁶ Տե՛ս, Եվրոպական դատարանի գործը՝ Հաթթոն և ուրիշներ ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (Hatton and Others v. the United Kingdom), դիմում թիվ 36022/97, վճիռ՝ 8 հուլիսի 2003 թ., §96:
- ²⁷ Տե՛ս, Եվրոպական դատարանի գործերը՝ Լոպես Օստրա ընդդեմ Իսպանիայի (López Ostra v. Spain), դիմում թիվ 16798/90, վճիռ՝ 9 դեկտեմբերի 1994 թ., և Ֆադեևա ընդդեմ Ռուսաստանի (Fadeyeva v. Russia), դիմում թիվ 55723/00, վճիռ՝ 9 հունիսի 2005 թ.:
- ²⁸ Տե՛ս, Եվրոպական դատարանի գործը՝ Մորենո Գոմես ընդդեմ Իսպանիայի (Moreno Gómez v. Spain), դիմում թիվ 4143/02, վճիռ՝ 16 նոյեմբերի 2004 թ.:
- ²⁹ Տե՛ս, Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի վերաբերյալ ուղեցույց (Guide on Article 8 of the Convention), 2023:
- ³⁰ Տե՛ս, Մորենո Գոմես ընդդեմ Իսպանիայի (Moreno Gómez v. Spain), 2004:
- ³¹ Տե՛ս, Հայաստանի Հանրապետության քաղաքաշինության նախարարի 2014 թվականի մարտի 17-ի N 79-Ն հրաման, որով հաստատվել են ՀՀՇՆ 22-04-2014 «Պաշտպանություն աղմուկից» շինարարական նորմերը:
- ³² Տե՛ս, Եվրոպական դատարանի (European Court of Human Rights), «Կլիմայի փոփոխություն» տեղեկագիր (Climate Change. Factsheet), թարմացված՝ 2024:
- ³³ Տե՛ս, Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Եվրոպական կոնվենցիա (European Convention on Human Rights), 1950:
- ³⁴ Տե՛ս, Եվրոպական դատարանի գործը՝ Հաթթոն և ուրիշներ ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (Hatton and Others v. the United Kingdom), դիմում թիվ 36022/97, վճիռ՝ 8 հուլիսի 2003 թ.:
- ³⁵ Տե՛ս, Եվրոպական դատարանի գործը՝ Մորենո Գոմես ընդդեմ Իսպանիայի (Moreno Gómez v. Spain), դիմում թիվ 4143/02, վճիռ՝ 16 նոյեմբերի 2004 թ.:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԱՂՔՅՈՒՐՆԵՐ

Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրություն

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն:
2. Հայաստանի Հանրապետության քաղաքաշինության նախարարի 2014 թվականի մարտի 17-ի N 79-Ն հրաման՝ «ՀՀՇՆ 22-04-2014 «Պաշտպանություն աղմուկից» շինարարական նորմերը հաստատելու մասին»:
3. Հայաստանի Հանրապետության առողջապահության նախարարության 2002 թվականի մարտի 6-ի N 138 հրաման՝ «Սանիտարական նորմերը հաստատելու մասին»:

Միջազգային իրավական փաստաթղթեր

4. Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին Եվրոպական կոնվենցիա, 1950:
5. ՄԱԿ-ի Ռիոյի հռչակագիր շրջակա միջավայրի և զարգացման մասին 1992:

Եվրոպական դատարանի նախադեպյալին իրավունք (Եվրոպական դատարանի գործեր)

6. Լոպես Օստրա ընդդեմ Իսպանիայի (López Ostra v. Spain), դիմում թիվ 16798/90, վճիռ՝ 9 դեկտեմբերի 1994 թ.
7. Ֆադեևա ընդդեմ Ռուսաստանի (Fadeyeva v. Russia), դիմում թիվ 55723/00, վճիռ՝ 9 հունիսի 2005 թ.
8. Մորենո Գոմես ընդդեմ Իսպանիայի (Moreno Gómez v. Spain), դիմում թիվ 4143/02, վճիռ՝ 16 նոյեմբերի 2004 թ.
9. Հաթթոն և ուրիշներ ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (Hatton and Others v. the United Kingdom), դիմում թիվ 36022/97, վճիռ՝ 8 հուլիսի 2003 թ.
10. Գրինփիս Նորդիկը և այլը ընդդեմ Նորվեգիայի (Greenpeace Nordic and Others v. Norway), դիմում թիվ 34068/21, որոշում՝ 20 հունիսի 2023 թ.

Եվրոպական դատարանի ուղեցույցներ և փաստաթղթեր

11. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան (European Court of Human Rights), «Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի վերաբերյալ ուղեցույց» (Guide on Article 8 of the Convention), 2023:
12. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան (European Court of Human Rights), «Շրջակա միջավայրը և Եվրոպական կոնվենցիան» (Environment and the European Convention on Human Rights), տեղեկագիր 2024:

Միջազգային կազմակերպությունների զեկույցներ

13. Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպություն (World Health Organization, WHO), «Եվրոպական տարածաշրջանի համար աղմուկի վերաբերյալ ուղեցույցներ» (Environmental Noise Guidelines for the European Region), 2018:
14. Միավորված ազգերի կազմակերպության Եվրոպական տնտեսական հանձնաժողով (United Nations Economic Commission for Europe, UNECE), «Հայաստանի կամավոր ազգային պարտավորություններ», 2020 թ. (կազմման/ներկայացման ամսաթիվը՝ հուլիս 2020):
15. Միավորված ազգերի կազմակերպության Եվրոպական տնտեսական հանձնաժողով (United Nations Economic Commission for Europe, UNECE), «Խելացի և կայուն քաղաքներ», Գորիս քաղաքի քաղաքային պրոֆիլ (Goris Smart Sustainable City Profile), 2022 թ. (կազմման/հրատարակման ամսաթիվը՝ դեկտեմբեր 2022):

www.aradaradatumjournal.com

Գիտական և տեսական գրականություն

17. Basner M., Babisch W., Davis A., Brink M., Clark C., Janssen S., Stansfeld S., «Աղմուկի խոդական և ոչ խոդական ազդեցությունները մարդու առողջության վրա» (Auditory and non-auditory effects of noise on health), The Lancet, 2014: 18. Շրջակա միջավայրի և մարդու իրավունքների փոխկապակցվածության վերաբերյալ ժամանակակից իրավաբանական դոկտրինալ ուսումնասիրություններ:

Карен Туманян

Член Высшего судебного совета

РЕЗЮМЕ

Шум как вмешательство в частную жизнь

Статья посвящена правовой оценке воздействия шума в рамках статьи 8 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод (далее — Конвенция), а также статей 25 и 31 Конституции Республики Армения. В статье исследуется прецедентное право Европейского суда по правам человека (далее — Европейский суд), в частности дела «Морено Гомес против Испании» (Moreno Gómez v. Spain, жалоба № 4143/02, решение от 16 ноября 2004 г.) и «Фадеева против России» (Fadeyeva v. Russia, жалоба № 55723/00, решение от 9 июня 2005 г.).

В результате анализа обосновывается, что в соответствии с современным европейским правовым подходом шум больше не рассматривается исключительно как бытовая или техническая проблема, а может оцениваться как вмешательство в частную жизнь, право на беспрепятственное пользование жилищем и качество жизни.

В статье показано, что для такой оценки решающее значение имеют интенсивность и продолжительность шума, нарушение нормального использования жилища, наличие вреда для здоровья или психологического состояния, наличие или отсутствие эффективной реакции со стороны государства, а также обеспечение процессуальных гарантий. Делается вывод, что ограничение шума является составной частью позитивных обязательств государства и выступает как правовой механизм защиты частной жизни, психического и физического здоровья, достоинства и автономии личности.

Ключевые слова: шум, частная жизнь, неприкосновенность жилища, семейная жизнь, качество жизни, статья 8 Конвенции, позитивные обязательства, Европейский суд по правам человека, прецедентное право, окружающая среда, защита здоровья, правовое регулирование шума, права человека.

Karen Tumanyan

Member of the Supreme Judicial Council

SUMMARY

Noise as an interference with private life

This article addresses the legal assessment of noise impact within the framework of Article 8 of the European Convention on Human Rights (hereinafter - the Convention), as well as Articles 25 and 31 of the Constitution of the Republic of Armenia. The article examines the case-law of the European Court of Human Rights (hereinafter - the European Court), in particular the cases of Moreno Gómez v. Spain (Application no. 4143/02, judgment of 16 November 2004) and Fadeyeva v. Russia (Application no. 55723/00, judgment of 9 June 2005).

The analysis demonstrates that, according to the modern European legal approach, noise is no longer regarded solely as a domestic or technical issue, but may be assessed as an interference with private life, the right to peaceful enjoyment of one's home, and quality of life.

The article shows that the decisive factors for such an assessment include the intensity and duration of noise, the disturbance of the normal use of the home, the existence of health or psychological effects, the presence or absence of an effective state response, as well as the provision of procedural safeguards. It is concluded that the limitation of noise constitutes a component of the State's positive obligations and functions as a legal mechanism for the protection of private life, physical and mental health, human dignity, and individual autonomy.

Key words: noise, private life, inviolability of the home, family life, quality of life, Article 8 of the Convention, positive obligations, European Court of Human Rights, case-law, environment, health protection, noise regulation, human rights.

Բնագիրը ներկայացվել է 07.05.2026թ.

Ընդունվել է տպագրության 27.05.26թ.